

Frá: Rótinni, Kristín I. Pálsdóttir, talskona

Til: Nefndasvið Alþingis

Dags. 29. nóvember 2023

Skrifstofa Alþingis - nefndasvið
101 Reykjavík

Efni: Almennar sanngirnisbætur, 449. mál, lagafrumvarp, 154. löggjafarþing 2023–2024

Meðfylgjandi er umsögn Rótarinnar um frumvarp um almennar sanngirnisbætur

Virðingarfyllst,
f.h. Rótarinnar

Kristín I. Pálsdóttir
talskona Rótarinnar

Almennt

Róttín þakkar fyrir tækifærið sem hér gefst til umsagnar á frumvarpi um frumvarpið.

[Róttín hefur m.a. þau markmið](#) að vera málsvari kvenna sem eiga sögu um áföll og/eða vímuefnavanda og að beita sér fyrir aukinni velferð og lífsgæðum þeirra og ásamt faglegri stefnumótun um skaðaminnkun, mannréttindi, samkenndarmiðaða nálgun og áfalla- og kynjamiðaða þjónustu. Þá rekur Róttín Konukot neyðarskýli fyrir heimilislausar konur samkvæmt þjónustusamningi við Reykjavíkurborg.

Róttín hefur frá stofnun beitt sér fyrir hagsmunum kvenna með sögu um skaðlega vímuefnanotkun, fyrir öflun þekkingar, upplýsinga og úrvinnslu fyrirliggjandi gagna um málefni kvenna með vímuefnavanda m.a. með rannsókn á reynslu á kvenna af vímuefnaeðferð. Þá er félagið [þátttakandi í Evrópuverkefnum](#) sem stuðla að aukinni þekkingu og bættri stefnumótun í málaflokknum og þjálfar starfsfólk sem vinnur með konum sem orðið hafa fyrir heimilisofbeldi og glíma við vímuefnavanda.

Róttín hefur fylgst vel með málefnum þeirra kvenna sem vistaðar voru á Varpholti/Laugalandi og skrifaði m.a. [greinargerð sem var afhent forsætisráðherra](#) um greinargerð Gæða- og eftirlitsstofnunar velferðarmála (GEV) um meðferðarheimilið í Varpholti og á Laugalandi árin 1997-2007.

Umsögn um frumvarpið

Róttín fagnar því að unnið sé að því að koma á almennum lögum um sanngirnissbætur til þeirra sem hlotið hafa skaða „vegna illrar meðferðar eða ofbeldis sem þeir hafa orðið fyrir vegna háttsemi opinberra aðila hjá stofnunum ríkisins eða sveitarfélögum eða af hálfu einkaaðila á grundvelli ákvörðunar eða samnings við opinberan aðila eða samkvæmt opinberu leyfi samkvæmt lögum.“ Hins vegar vill félagið koma eftirfarandi athugasemdum við frumvarpið á framfæri.

Í 2. gr. frumvarpsins segir í 4. mgr. eru takmarkanir á rétti til sanngirnissbóta sem ef fólk hefur áður fengið „áður fengið greiddar bætur á grundvelli heimilda í lögum nr. 47/2010, samkvæmt ákvörðun stjórnvalda eða dómi dómstóla“. Ákvæðið er til þess fallið að skerða rétt þeirra sem orðið hafa fyrir illri meðferð eða ofbeldi en ekki til að stuðla að auknu réttlæti gagnvart þolendum.

Í 3. gr. er fjallað um upphæð sanngirnissbóta sem aldrei skulu vera hærrí er 5 milljónir króna. Þetta er helmings lækkun á bótum miðað við fyrri lög og endurspeglar engan veginn þau áhrif sem ill meðferð og/eða ofbeldi á ábyrgð hins opinbera hefur haft á þolendur.

4. gr. gerir ráð fyrir því að framvegis verði unnið með málefni þess hóps sem lögin ná til á einstaklingsgrundvelli. Reynsla Róttarinnar sýnir að fólk sem hefur lent í vanrækslu og áföllum í æsku hefur iðulega misst trú á hið opinbera kerfi og er mjög ólíklegt til að senda inn kvartanir. Hvað þá ef slík kvörtun útheimtir mikla gagnavinnslu.

Um þetta ákvæði laganna er það að segja að Róttín telur að slíkt ákvæði sé hár þröskuldur í vegi fyrir réttlæti. Réttlæti til handa þeim sem brotið hefur verið á hlýtur að vera markmið slíkrar lagasetningar. Til að réttlætinu sé fullnægt þarf að vinna að því í áfallamiðuðu þátttökufæri þar sem raddir þeirra sem brotið hefur verið á eru boðnar að borðinu. Það að fella út rannsóknarþáttinn í þessum málum hækkar þröskuldinn að réttlætinu enn frekar. Róttín endar þessa umsögn með tilvitnun í greinargerð Róttarinnar um áðurnefnda greinargerð GEV segir í

Þessu sambandi um útvinnslu Varpholtsmálsins og hægt er að yfirfæra það á þau mál sem frumvarpið tekur til:

„Helst þyrfti að skrifa slíkar úttektir í þáttökufærli þar sem konurnar hafa meiri aðkomu að skýrslugerðinni til að tryggja að þeirra sjónarmið nái í gegn og auka þannig réttlæti í ferlinu. Af samtölum okkar og lestri viðtala við konurnar er mat Rótarinnar að þetta hefur ekki tekist við gerð greinargerðarinnar. Margar upplifa að ekki hafi verið á þær hlustað og að þær hafi ekki fengið þann stuðning sem þær þurftu á að halda við að endurupplifa þá sársaukafullu reynslu sem dvöl þeirra á Varplandi/Laugalandi var. Þær upplifa ekki réttlæti né að þau sem valdið hafi þurfi að axla ábyrgð.

Sérstaklega er mikilvægt að taka tillit til þess að ætla má að margar konur í þessum hópi hafi aldrei náð að byggja aftur upp traust á kerfinu eftir þá lífsreynslu sem þær sitja uppi með eftir vistun á vegum Barnaverndarstofu. Þessi hópur er ekki líklegastur til að leggja fram kvartanir eða krefjast réttar síns, það vitum við í Rótinni, og því þarf hið opinbera að axla ábyrgðina á því að leita eftir viðhorfum þeirra og sögum á þann hátt sem hentar þeim og axla ábyrgð á því að þær njóti réttlætis og úrræða við hæfi.

Hildur Fjóra Antonsdóttur, réttarfélagfræðingur, hefur gert merkilegar rannsóknir á því hvernig konur sem hafa orðið fyrir ofbeldi upplifa réttlæti og hvernig hindranir gegn réttlæti birtast í réttarkerfinu t.d.[22] Hún hefur bent á að erlendar og innlendar rannsóknir á upplifun þolenda ofbeldis á réttarferlum hafi sýnt að það er ekki eingöngu niðurstaða málsins sem skiptir máli heldur einnig hvernig er að málinu staðið í ferlinu, þ.e. að fólk upplifi að málsmeðferðin sé réttlát. Þá hefur verið sýnt fram á að eftirfarandi þættir skipta þolendum sérlega miklu máli í þessu samhengi:

- að vera mætt af skilningi og virðingu af fagaðilum innan kerfisins;
- að fá upplýsingar um hvernig kerfið virkar og hvernig málinu miðar innan kerfisins;
- að hafa val um að taka þátt í ferlinu og
- að hafa eitthvað um málið að segja.

Það er m.a. á grundvelli þess konar rannsókna sem réttur brotaþola innan réttarvörslukerfisins var styrktur á síðasta ári. Þessir þættir eru einnig mikilvægir fyrir þolendur brota þegar kemur að annars konar réttlætisferlum, t.d. eins og úttektum á meðferðar- og vistheimilum í tilefni af ásökunum um illa meðferð og ofbeldi, og því væri eitt af úrræðunum sem ríkið gæti gripið til að setja sér verklagsreglur til viðmiðunar í slíkri vinnu. Ekki þarf að leita langt yfir skammt fyrirmyndar að slíku verklagi því í skýrslu starfshóps um undirbúning rannsóknar á aðbúnaði og meðferð fullorðins fólks með þroskahömlun og fólks með geðrænan vanda[23] er fjallað um slíka þátttökuaðferðafræði á nokkuð ítarlegan hátt, í kafla um verklag, þar sem segir:

Nefndin telur að til viðbótar framangreindum sjónarmiðum þurfi framkvæmd rannsóknar að vera á forsendum þess hóps sem rannsókn er ætlað að gagnast. Við skipun rannsóknarnefndar er mikilvægt að fatlað fólk sé meðal nefndarmanna. Jafnframt verði tekið markvisst frumkvæði og þess gætt að fólk með þroskahömlun og fólk með geðrænan vanda fái fullnægjandi aðstoð við að koma málum sínum á framfæri við nefndina og fylgja þeim eftir. Fyrir marga er mikilvægt að öll samskipti séu augliti til auglitis, á auðlesnu máli og/eða á táknmáli. Taka þarf sérstakt tillit til þess að hópurinn er í afar

*viðkvæmri stöðu og þarf að gæta sérstaklega vel að persónuvernd í allri vinnu.
Hið sama á við um samskipti við starfsfólk og nákomna.*

Réttlætið felst þó ekki síst í því að horfst sé í augu við að mjög stutt er síðan þessir atburðir áttu sér stað og enn er margt í þjónustu við fólk með vímuefnavanda og alvarlega áfallasögu sem er langt frá því að standast nútímakröfur um mannréttindi og rétt til heilbrigðis. Hafa verður í huga að líklega eru þolendur vistheimila á vegum hins opinbera hátt hlutfall þeirra sem glíma við alvarlegan vímuefna- og geðheilsuvanda ásamt félagslegum erfiðleikum, því er líka nauðsynlegt að gera átak í að bæta þá þjónustu með mannréttindi, og þar með kynjasjónarmið og skaðaminnkun, að leiðarljósi.“